

EXPLANATORY NOTES

DEDDF YR AMGYLCHEDD HANESYDDOL (CYMRU) 2023

CYFLWYNIAD

CRYNODEB A CHEFNDIR

SYLWEBAETH AR YR ADRANNAU

RHAN 1 — TROSOLWG

Adran 1 — Trosolwg

RHAN 2 — HENEBION O DDIDDORDEB HANESYDDOL ARBENNIG

Pennod 1 — Termau allweddol

Adran 2 — Ystyr “heneb” a “safle heneb”

Pennod 2 — Cofrestr o henebion o bwysigrwydd cenedlaethol

Adran 3 — Dyletswydd i gynnal a chyhoeddi cofrestr o henebion

Adran 4 — Hysbysu perchennog etc. pan fo’r gofrestr wedi ei diwygio

Adran 5 — Ymgynghori cyn ychwanegu heneb at y gofrestr neu ddileu heneb o’r gofrestr

Adran 6 — Gwarchodaeth interim wrth aros am benderfyniad ar ddiwygiadau penodol sy’n ymwneud â’r gofrestr

Adran 7 — Pan ddaw gwarchodaeth interim i ben

Atodlen 1 — Diwedd gwarchodaeth interim ar gyfer henebion

Adran 8 — Digollediad am golled neu ddifrod a achosir gan warchodaeth interim

Adran 9 — Adolygu penderfyniad i ychwanegu heneb at y gofrestr etc.

Adran 10 — Darpariaeth atodol ynghylch adolygiadau

Atodlen 2 — Penderfyniad ar adolygiad gan berson a benodir gan Weinidogion Cymru

Atodlen 6 — Achosion o dan Ran 2

Pennod 3 — Rheolaethu gwaith sy'n effeithio ar henebion cofrestredig

Adran 11 — Gofyniad i waith gael ei awdurdodi

Adran 12 — Awdurdodi dosbarthau o waith

Atodlen 3 — Awdurdodiad ar gyfer dosbarthau o waith

Adran 13 — Awdurdodi gwaith drwy gydsyniad heneb gofrestrdig

Adran 14 — Gwneud cais am gydsyniad heneb gofrestrdig

Adran 15 — Declarasiynau o berchnogaeth mewn cysylltiad â heneb

Adran 17 — Y weithdrefn ar gyfer penderfynu ceisiadau ac effaith rhoi cydsyniad

Atodlen — Achosion o dan Ran 2

Adran 18 — P#er i roi cydsyniad yn ddarostyngedig i amodau

Adran 19 — Amod ynghylch y cyfnod y mae rhaid i'r gwaith ddechrau ynddo

Adran 20 — Addasu a dirymu cydsyniad

Atodlen 4 — Y weithdrefn ar gyfer gorchmynion sy'n addasu neu'n dirymu cydsyniad heneb gofrestrdig

Atodlen 6 — Achosion o dan Ran 2

Adran 21 — Digollediad am wrthod cydsyniad heneb gofrestrdig neu roi cydsyniad yn ddarostyngedig i amodau

Adran 22 — Adennill digollediad a dalwyd o dan adran 21 ar ôl rhoi cydsyniad dilynol

Adran 23 — Penderfynu'r swm sy'n adenilladwy o dan adran 22

Adran 24 — Digollediad pan fo gwaith sy'n effeithio ar heneb gofrestrdig yn peidio â chael ei awdurdodi

Pennod 4 — Cytundebau partneriaethau henebion cofrestredig

Adran 25 — Cytundebau partneriaethau henebion cofrestredig

Adran 26 — Darpariaeth bellach ynghylch cytundebau partneriaethau henebion cofrestredig

Adran 27 — Terfynu cytundeb neu ddarpariaeth mewn cytundeb

Atodlen 5 — Terfynu drwy orchymyn gytundeb partneriaeth heneb gofrestrdig

Atodlen 6 — Achosion o dan Ran 2

Adran 28 — Digollediad mewn perthynas â therfynu

Pennod 5 Gorfodi rheolaethau sy'n ymwneud â henebion cofrestredig

Adran 30 — Y drosedd o gyflawni gwaith anawdurdodedig neu dorri amod mewn cydsyniad

Adran 31 — P#er Gweinidogion Cymru i ddyroddi hysbysiad stop dros dro

Adran 32 — Hyd etc. hysbysiad stop dros dro

Adran 33 — Y drosedd o dorri hysbysiad stop dros dro

Adran 34 — Digollediad am golled neu ddifrod a achosir gan hysbysiad stop dros dro

Adran 35 — P#er Gweinidogion Cymru i ddyroddi hysbysiad gorfodi

Adran 36 — Cyflwyno hysbysiad gorfodi a'r hysbysiad yn cymryd effaith

Adran 38 — Effaith rhoi cydsyniad heneb gofrestrdig ar hysbysiad gorfodi

Adran 39 — Apelio yn erbyn hysbysiad gorfodi

Adran 40 — Pwerau i fynd ar dir a chymryd camau sy'n ofynnol gan hysbysiad gorfodi

Adran 41 — Y drosedd o fethu â chydymffurfio â hysbysiad gorfodi

Adran 42 — Gwaharddeb i atal gwaith anawdurdodedig neu fethiant i gydymffurfio ag amod mewn cydsyniad

Pennod 6 — Caffael, gwarcheidiaeth a mynediad y cyhoedd

Adran 43 — Caffael yn orfodol henebion o ddiddordeb hanesyddol arbennig

Adran 44 — Caffael drwy gytundeb neu rodd henebion o ddiddordeb hanesyddol arbennig

Adran 45 — P#er i osod heneb o ddiddordeb hanesyddol arbennig o dan warcheidiaeth

Adran 46 — Darpariaeth atodol ynghylch gweithredoedd gwarcheidiaeth

Adran 47 — Swyddogaethau cyffredinol gwarcheidwaid

Adran 48 — Terfynu gwarcheidiaeth

Adran 49 — Caffael a gwarcheidiaeth tir yng nghyffiniau heneb

Adran 50 — Caffael hawddfreintiau a hawliau tebyg eraill dros dir yng nghyffiniau heneb

Adran 51 — Cytundebau ynghylch rheoli henebion o ddiddordeb hanesyddol arbennig a thir yn eu cyffiniau

Adran 52 — Pwerau perchnogion cyfyngedig at ddibenion adrannau 45, 50 a 51

Adran 55 — Mynediad y cyhoedd i henebion sydd o dan reolaeth gyhoeddus

Adran 56 — P#er i wneud rheoliadau ac is-ddeddfau mewn cysylltiad â mynediad y cyhoedd i henebion sydd o dan reolaeth gyhoeddus

Adran 57 — Darparu cyfleusterau i'r cyhoedd mewn cysylltiad â henebion o ddiddordeb hanesyddol arbennig

Pennod 7 — Cyffredinol

Adran 58 — Y drosedd o ddifrodi henebion penodol o ddiddordeb hanesyddol arbennig

Adran 60 — Cyfyngiadau ar y defnydd o ddatgelyddion metel

Adran 61 — Gwaith ar gyfer diogelu heneb gofrestredig mewn achosion brys

Adran 62 — Gwariant ar gaffael a diogelu henebion o ddiddordeb hanesyddol arbennig etc.

Adran 63 — Cyngor gan Weinidogion Cymru a goruchwylio gwaith ganddynt

Adran 64 — Gwariant gan awdurdodau lleol ar ymchwiliad archaeolegol

Adran 65 — Pwerau mynediad i arolygu henebion cofrestredig etc.

Adran 66 — Pwerau mynediad sy'n ymwneud â gorfodi rheolaethau ar waith

Adran 67 — P#er mynediad i dir y credir ei fod yn cynnwys heneb o ddiddordeb hanesyddol arbennig

Adran 69 — Darpariaeth atodol ynghylch pwerau mynediad o dan y Rhan hon

Adran 71 — Trin a diogelu darganfyddiadau

Adran 72 — Dilysrwydd penderfyniadau a gorchmynion penodol o dan y Rhan hon

Adran 73 — Cais i'r Uchel Lys am adolygiad statudol o benderfyniad neu orchymyn

Adran 74 — Tir y Goron

Adran 75 — Dehongli'r Rhan hon

RHAN 3 — ADEILADAU O DDIDDORDEB PENSAERNÏOL NEU HANESYDDOL ARBENNIG

Pennod 1 — Rhestru adeiladau o ddiddordeb arbennig

Adran 76 — Dyletswydd i gynnal a chyhoeddi rhestr o adeiladau

Adran 77 — Hysbysiad o restru neu ddadrestru adeilad

Adran 78 — Ymgynghori cyn restru neu ddadrestru adeilad

Adran 79 — Gwarchodaeth interim wrth aros am benderfyniad o ran pa un ai i restru adeilad

Atodlen 7 — Diwedd gwarchodaeth interim neu restru dros dro ar gyfer adeiladau

Adran 80 — Digollediad am golled neu ddifrod a achosir gan warchodaeth interim

Adran 81 — Adolygu penderfyniad i restru adeilad

Adran 82 — Darpariaeth atodol ynghylch adolygiadau

Atodlen 2 — Penderfyniad ar adolygiad gan berson a benodir gan Weinidogion Cymru

Adran 83 — Cyflwyno hysbysiad rhestru dros dro

Adran 84 — Rhestru dros dro mewn achosion brys

Adran 85 — Diwedd rhestru dros dro

Atodlen 7 — Diwedd gwarchodaeth interim neu restru dros dro ar gyfer adeiladau

Adran 86 — Digollediad am golled neu ddifrod a achosir gan restru dros dro

Adran 87 — Tystysgrif nad yw Gweinidogion Cymru yn bwriadu restru adeilad

Pennod 2 — Rheolaethu gwaith sy'n effeithio ar adeiladau rhestredig

Adran 88 — Gofyniad i waith gael ei awdurdodi

Adran 89 — Awdurdodiad gwaith drwy gydsyniad adeilad rhestredig

Adran 90 — Gwneud cais am gydsyniad adeilad rhestredig

Adran 91 — Hysbysiad o gais i berchnogion adeilad

Adran 92 — Y weithdrefn ar gyfer ymdrin â chais

Adran 94 — Atgyfeirio cais at Weinidogion Cymru

Adran 95 — Hysbysu Gweinidogion Cymru cyn rhoi cydsyniad

Adran 96 — Rhoi neu wrthod cydsyniad

Adran 97 — P#er i roi cydsyniad yn ddarostyngedig i amodau

Adran 98 — Amod ynghylch y cyfnod y mae rhaid i'r gwaith ddechrau ynddo

Adran 99 — Cais i amrywio neu ddileu amodau

Adran 100 — Yr hawl i apelio yn erbyn penderfyniad awdurdod cynllunio neu fethiant awdurdod cynllunio i wneud penderfyniad

Adran 101 — Y weithdrefn ar gyfer gwneud apêl

Adran 103 — Penderfyniad ar gais ar ôl cyflwyno hysbysiad o apêl

Adran 104 — Penderfynu'r apêl

Adran 105 — Ceisiadau gan awdurdodau cynllunio a'r Goron

Adran 106 — Ceisiadau sy'n ymwneud â gwaith brys ar dir y Goron

Adran 107 — Addasu a dirymu cydsyniad

Atodlen 8 — Y weithdrefn ar gyfer gorchmynion sy'n addasu neu'n dirymu cydsyniad adeilad rhestredig

Adran 108 — Digollediad pan fo cydsyniad yn cael ei addasu neu ei ddirymu

Adran 109 — Hysbysiad prynu pan fo cydsyniad wedi ei wrthod, wedi ei roi yn ddarostyngedig i amodau, wedi ei addasu neu wedi ei ddirymu

Adran 112 — Camau gweithredu yn dilyn cyflwyno hysbysiad prynu

Atodlen 9 — Camau gweithredu yn dilyn cyflwyno hysbysiad prynu

Pennod 3 — Cytundebau partneriaethau adeiladau rhestredig

Adran 113 — Cytundebau partneriaethau adeiladau rhestredig

Adran 114 — Darpariaeth bellach ynghylch cytundebau partneriaethau adeiladau rhestredig

Adran 115 — Terfynu cytundeb neu ddarpariaeth mewn cytundeb

Atodlen 10 — Y weithdrefn ar gyfer gorchmynion sy'n terfynu cytundebau partneriaethau adeiladau rhestredig

Adran 116 — Digollediad pan fo cytundeb neu ddarpariaeth yn cael ei derfynu neu ei therfynu

Pennod 4 — Gorfodi rheolaethau sy'n ymwneud ag adeiladau rhestredig

Adran 117 — Y drosedd o gyflawni gwaith anawdurdodedig neu dorri amod mewn cydsyniad

Adran 118 — Y drosedd o ddifrodi adeilad rhestredig yn fwriadol

Adran 119 — P#er awdurdod cynllunio i ddyroddi hysbysiad stop dros dro

Adran 122 — Digollediad am golled neu ddifrod a achosir gan hysbysiad stop dros dro

Adran 123 — P#er awdurdod cynllunio i ddyroddi hysbysiad gorfodi

Adran 124 — Cyflwyno hysbysiad gorfodi a'r hysbysiad yn cymryd effaith

Adran 126 — Effaith rhoi cydsyniad adeilad rhestredig ar hysbysiad gorfodi

Adran 127 — Yr hawl i apelio yn erbyn hysbysiad gorfodi

Adran 128 — Penderfynu apêl

Adran 130 — Gorchymyn i ganiatáu camau sy'n ofynnol gan hysbysiad gorfodi

Adran 131 — P#er i fynd ar dir a chymryd camau sy'n ofynnol gan hysbysiad gorfodi

Adran 132 — Adennill costau cydymffurfio â hysbysiad gorfodi

Adran 133 — Y drosedd o fethu â chydymffurfio â hysbysiad gorfodi

Adran 135 — Gwaharddeb i atal gwaith anawdurdodedig neu fethiant i gydymffurfio ag amod mewn cydsyniad

Pennod 5 — Caffael a diogelu adeiladau o ddiddordeb arbennig

Adran 136 — P#er awdurdod cynllunio i gaffael adeilad drwy gytundeb

Adran 137 — Pwerau i gaffael adeilad rhestredig yn orfodol at ddiben ei ddiogelu

Adran 138 — Gofyniad i gyflwyno hysbysiad atgyweirio cyn dechrau caffael yn orfodol

Adran 139 — Cais i stopio caffaeliad gorfodol

Adran 140 — Cyfarwyddyd ar gyfer digollediad isafol pan ganiatawyd i adeilad fynd i gyflwr gwael yn fwriadol

Adran 141 — Cais i ddileu cyfarwyddyd ar gyfer digollediad isafol

Adran 142 — Dod â hawliau dros dir a gaffaelwyd yn orfodol i ben

Adran 143 — Rheoli, defnyddio a gwaredu adeilad a gaffaelir o dan y Bennod hon

Adran 144 — Gwaith brys i ddiogelu adeilad rhestredig

Adran 145 — P#er i'w gwneud yn ofynnol i berchennog dalu costau gwaith diogelu

Adran 146 — Darpariaeth bellach ynghylch adennill costau gwaith diogelu

Adran 147 — Camau ar gyfer diogelu adeiladau rhestredig sydd mewn cyflwr gwael

Adran 148 — Grant neu fenthyciad gan awdurdod lleol ar gyfer atgyweirio neu gynnal a chadw adeilad

Adran 149 — Adennill grant a roddir gan awdurdod lleol

Adran 150 — Grant gan Weinidogion Cymru ar gyfer atgyweirio neu gynnal a chadw adeilad, gardd etc.

Adran 151 — Gweinidogion Cymru yn derbyn gwaddol ar gyfer cynnal adeilad

Pennod 6 — Cyffredinol

Adran 152 — Pwerau i fynd ar dir

Adran 153 — Arfer p#er i fynd ar dir heb warant

Adran 154 — Gwarant i fynd ar dir

Adran 156 — Adeiladau crefyddol esempt

RHAN 4 — ARDALOEDD CADWRAETH

Adran 158 — Dynodi ardaloedd o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig yn ardaloedd cadwraeth

Adran 159 — Dyletswydd i lunio a chyhoeddi cynigion ar gyfer diogelu a gwella ardaloedd cadwraeth

Adran 160 — Arfer swyddogaethau cynllunio: dyletswydd gyffredinol sy'n ymwneud ag ardaloedd cadwraeth

Adran 161 — Gofyniad i ddymchweliad gael ei awdurdodi

Atodlen 11 — Effaith adran 161 yn peidio â bod yn gymwys i adeilad

Adran 162 — Awdurdodi dymchweliad drwy gydsyniad ardal gadwraeth

Adran 163 — Cymhwyso Rhan 3 i ardaloedd cadwraeth

Adran 164 — Gwaith brys i ddiogelu adeiladau mewn ardaloedd cadwraeth

Adran 165 — Grant gan Weinidogion Cymru ar gyfer diogelu neu wella ardaloedd cadwraeth

Adran 166 — Cytundebau ardaloedd cadwraeth

RHAN 5 — DARPARIAETH ATODOL YNGHYLCH ADEILADAU O DDIDDORDEB ARBENNIG AC ARDALOEDD CADWRAETH

Pennod 1 — Arfer swyddogaethau gan awdurdodau cynllunio ac awdurdodau lleol eraill

Adran 167 — Ffioedd a thaliadau am arfer swyddogaethau

Adran 168 — Trefniadau ar gyfer arfer swyddogaethau mewn perthynas â cheisiadau

Adran 169 — Trefniadau ar gyfer cael cyngor arbenigol

Adran 171 — Cyfraniadau tuag at wariant gan awdurdodau lleol

Pennod 2 — Achosion gerbron Gweinidogion Cymru

Adran 173 — Penderfynu apêl gan berson a benodir

Atodlen 12 — Penderfynu apelau gan bersonau a benodir neu Weinidogion Cymru

Adran 174 — Dewis o ymchwiliad, gwrandawriad neu weithdrefn ysgrifenedig

Adran 175 — Gofynion gweithdrefnol

Adran 176 — P#er Gweinidogion Cymru i gynnal ymchwiliad lleol

Adran 177 — P#er person sy'n cynnal ymchwiliad i wneud tystiolaeth yn ofynnol

Adran 178 — Mynediad at dystiolaeth mewn ymchwiliad

Adran 179 — Talu cynrychiolydd a benodir pan fo mynediad i dystiolaeth wedi ei gyfyngu

Adran 180 — Talu costau Gweinidogion Cymru

Adran 181 — Gorchmynion sy'n ymwneud â chostau partïon

Pennod 3 — Dilysrwydd penderfyniadau a'u cywiro

Adran 182 — Dilysrwydd penderfyniadau a gorchmynion penodol sy'n ymwneud ag adeiladau

Adran 183 — Cais i'r Uchel Lys am adolygiad statudol o benderfyniad neu orchymyn

Adran 184 — Apelio i'r Uchel Lys yn erbyn penderfyniad sy'n ymwneud â hysbysiad gorfodi

Adran 185 — Ystyr "dogfen penderfyniad" a "gwall cywiradwy"

Adran 186 — P#er i gywiro gwallau cywiradwy mewn dogfennau penderfyniad

Adran 187 — Effaith a dilysrwydd hysbysiad cywiro

RHAN 6 — ASEDAU TREFTADAETH ERAILL A CHOFNODION

Adran 192 — Dyletswydd i gynnal a chyhoeddi cofrestr o barciau a gerddi hanesyddol

Adran 193 — Dyletswydd i gynnal a chyhoeddi rhestr o enwau lleoedd hanesyddol

Adran 194 — Dyletswydd i gynnal cofnodion amgylchedd hanesyddol

Adran 195 — Mynediad at gofnodion amgylchedd hanesyddol

Adran 196 — Canllawiau i gyrff cyhoeddus penodol ynghylch cofnodion amgylchedd hanesyddol

RHAN 7 — CYFFREDINOL

Adran 197 — P#er i wneud gwybodaeth yn ofynnol drwy hysbysiad

Adran 198 — Troseddau mewn cysylltiad ag adran 197

Adran 199 — Gwybodaeth am fuddiannau yn nhir y Goron

Adran 201 — Sancsiynau sifil

Adran 202 — Gwneud hawliadau am ddigollediad

Adran 203 — Penderfynu hawliadau digollediad gan yr Uwch Dribiwnlys

Adran 204 — Digollediad am ddibrisiant yng ngwerth tir

Adran 205 — Cyflwyno hysbysiadau a dogfennau eraill: cyffredinol

Adran 206 — Darpariaeth ychwanegol ynghylch cyflwyno i bersonau sydd â buddiant mewn tir neu sy'n meddiannu tir

Adran 208 — Tir Eglwys Loegr

Adran 209 — Rheoliadau o dan y Ddeddf hon

Adran 211 — Darpariaeth ganlyniadol a darpariaeth drosiannol etc.

Atodlen 13 — Mân ddiwygiadau, diwygiadau canlyniadol a diddymiadau

Atodlen 14 — Darpariaethau trosiannol a darpariaethau arbed

Adran 213 — Enw byr

COFNOD Y TRAFODION YN SENEDD CYMRU